

ÎNCEPUTURI ALE MUZEOGRAFIEI ROMÂNEȘTI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Viorica Necula Ștefănescu

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, între ideile care au alimentat mișcările sociale, ca și transformările ce s-au petrecut într-o serie de domenii ale vieții societății - mai ales în învățământ și cultură - trebuie subliniată drept idee de bază cea a deșteptării naționale, năzuința afirmării unei națiuni care-și are propriile drepturi și libertăți.

Germain Basin în cartea sa, "Le temp des musées" spunea în acest sens că :

“În conștiința omenescă există două noțiuni: “cea a timpului care trece și cea a timpului care durează”.

Etnologii o numesc pe cea de a doua “marele timp”.

Senzația timpului se exagerează când omenirea ia cunoștință de destinul propriu și se vede responsabil de faptele sale”.

Pentru a servi idealul deșteptării naționale s-a socotit că unul din mijloacele de căpetenie este acel al evocării trecutului, al aducerii la lumină a numeroaselor dovezi ale acestui trecut: documente, relicve, vestigii, în general mărturii ale vieții sociale și artistice.

Distinse personalități artistice și culturale și-au legat numele de această activitate. În scrierile lor se insistă pe starea jalnică a ruinelor, se pronunță pentru strângerea relicvelor și a operelor de artă și muzee concepute ca cele mai cuprinzătoare imaginii reunind toate creațiile și - mai important - ca cele ce probează nu numai istoria neamului lor, starea lui sufletească,

concepția despre frumos, năzuințele sociale și culturale. Astfel, de la cei mai simpli amatori de artă sau oameni interesați de istorie până la personalități de vârf ale culturii vremii: profesori, literați, istorici, arheologi, persoane politice, miniștrii de interne, miniștrii ai instrucțiunii publice, ai cultelor, toți au fost animați cu inițiativele și demersurile lor de ideea istoriei față de popor, de a aduna mărturiile istoriei acestui popor, ale culturii lui străvechi. A rezultat o preocupare generală pentru prosperitatea culturală în acest răstimp istoric când încă o dată o luptă acerbă pentru înlăturarea frânelor feudale în sistemul de producție, frâne care au întârziat îndelung dezvoltarea socio - culturală a principatelor. Aceste lupte au îmbrăcat cele mai violente forme culminând cu revoluția de la 1848.

Mijlocul sec. al XIX-lea a înregistrat o adevărată avalanșă de strângere și depozitare în muzee particulare și, într-un fel instituționale, a numeroase documente istorice și lucrări de artă.

Astfel în 1857 maiorul Dimitrie Papazoglu, ocupându-se de starea ruinelor - obiectelor istorice "având ca scop de a arăta compatrioților solide dovezi de noblețea originii Românilor", a deschis în 1857 în casa din Calea Văcărești, un muzeu care a ființat până în 1892 în care coexistau: tablouri în ulei, calcografii, litografii, obiecte rare de manufactură, sculpturi, țesături românești, antichități și piese de numismatică, bijuterii, arme, vase, manuscrise și cărți vechi. Biblioteca personală cuprindea 831 volume, câteva incunabile și gravuri.

El a afirmat adesea necesitatea organizării unui muzeu național, a unor muzee orășenești, sătești și pe lângă locașele de cult căci "numai așa vor fi valorificate spre interesul general acele prețioase suveniruri".

Dimitrie Papazoglu a fost și adulat și contestat.

Născut în 1811 dintr-o familie onestă, el a îmbrățișat cariera armelor; a participat la revoluția de la 1848, la calmarea spiritelor la Brăila, la lichidarea unor tâlhari turci în sudul Olteniei. A ieșit din armată cu gradul de maior în 1855 și-și

continuă cu mai mult sârg activitatea pasionată în slujba istoriei, arheologiei, salvării bunurilor culturale, și educației patriotice a tineretului. El s-a remarcat ca și pictor și autor de litografii pentru că în timpul școlii dobândise cunoștințe de la pictorul francez Jaguin. Dar profesia ostășească i-a permis să viziteze multe orașe și monumente din Tara Românească.

Scrie și câteva broșuri dintre care cea mai de seamă este intitulată “Istoria fondării orașului București”, apărută în 1891.

Convingerile sale adesea persiflate de Cezar Boliac, erau susținute prin mărturii directe pe care le aducea din Oltenia, de pe malurile Dunării, din mânăstiri și anume: vase, unelte, monede, documente, cărți din care multe au făcut parte din muzeul național de antichități întemeiat mai târziu de Al.I.Cuza.

El însuși desemna dar și comanda tablouri istorice pictorilor Carol Popp de Szatmary, George Venrich, Karl Danielis, G.G. Isler, Henri Bahr. Litografiile lui purtau texte concepute de el bazate pe documentarea pe care și-o făcea în bisericile vizitate, făcând apel la frescele acestora. A avut calitatea de delegat ministerial pentru monumentele istorice.

În 1851 în conferința intitulată “Viitorul artelor în România”, Alexandru Odobescu se pronunța asupra artei înțeleasă ca artă de expresie a simțirilor unui popor întreg. Tot el în 1861 pledează pentru necesitatea străngerii “odoarelor” într-un muzeu și pune accent îndeosebi pe însemnătatea obiectelor ca documente sociale. El va fi cel care în 1864 va reorganiza Muzeul Național de Antichități și tot el s-a ocupat de organizarea de expoziții peste hotare (Pavilionul românesc de la Paris din cadrul expoziției universale din 1867).

În Transilvania în 1864 Iosif Vulcan în “Familia” se întâlnește în opinii cu Alexandru Odobescu (istoric, literat, întemeietorul arheologiei române).

“Între mijloacele pentru înaintarea și prosperarea în cultura limbii și națiunii române, e fără îndoială, înființarea unui muzeu, deoarece un muzeu concentrază trecutul unei națiuni, e o

panoramă istorică ce ne înavuțește emoțiile noastre, ne conduce pe marea întunecoasă a istoriei cu mână sigură la limanuri vederoase și ne scutește contra atacurilor străine; ar fi timpul de a depune obiectele noastre istorice și a le conserva într-un edificiu ridicat în spesele națiunii române, pentru ca posteritatea să nu încarce cu blesteme suvenirea noastră”.

Publicistul militant revoluționar și istoricul Gheorghe Barițiu s-a pronunțat și el asupra importanței materialelor etnografice pentru cercetarea istoriei patriei și scrie o serie de articole pe teme muzeografice în “Foaie pentru minte, inimă și literatură”. El propune înființarea primului muzeu transilvănean pe lângă liceul de la Blaj.

În 1862 are inițiativa expoziției de artă românească la Brașov cu concursul ASTREI.

În Moldova distinsul om de stat, istoricul, prim ministru al lui Cuza, Mihail Kogălniceanu este cuprins de pasiunea colecționării. Își face o bibliotecă de istorie dar și cu tratate de artă, cataloage de muzee, albume de artă și cu opere de artă (picturi, sculpturi). Colecția lui de 90 de tablouri cuprindea autori însemnați; lucrările au fost vândute în străinătate în 1877 datorită dezinteresului arătat de Ministerul Instrucțiunii. În 1862 arhitectul Dimitrie Berindei publica în “Revista Română pentru știință, litere și arte” un amplu studiu intitulat “Despre artă și cultura lor în Țara Românească” în care se arată îngrijorat de istoria antichităților despre a căror conservare spune că ”e o datorie sfântă”.

“S-au păstrat puține urme din arta părinților noștri, destule însă pentru a proba cultura lor și pentru a ne reda fizionomia epocilor.

Artele sunt necesare ca mediu de expresie al geniului unei națiuni, cultura poate contribui însă la deșteptarea și educația ei”.

Și el propune înființarea unui muzeu de artă națională. Alt înaintaș al muzeisticii românești stabilit la Iași, Teohari Antonescu, cere și el înființarea unui muzeu istoric și arheologic oferindu-se să se ocupe personal de el.

Ideea înființării unui muzeu național l-a însuflețit și pe Gheorghe Asachi, paharnicul Săulescu, colonelul Balș, banul Mihai Ghica, generalul Mavros, Cezar Bolliac, Scarlat Rosetti, Procopie Cassoti, Petre Encelescu, colonelul Beldiceanu etc.

Cel mai vechi muzeu din București este cel din 1834 înființat pe baza unei hotărâri date de Alexandru Ghica, la inițiativa lui Mihalache Ghica, fratele și ministrul său de interne (posesor și el al unei colecții personale din care o parte a donat-o la înființarea acestui muzeu îngrijit de pictorul și profesorul Carol Valenstein). El a ființat în localul școlii Sf.Sava. La această școală era profesor de desen și pictură.

De altfel, primele nuclee de învățământ artistic, primele catedre de desen, în general, apar în cadrul școlilor laice, susținute de stat și legate de începuturile învățământului în limba română (1814-1818). Gheorghe Asachi inaugurează acest învățământ la Școala de ingineri hotarnici condusă de el, iar sub Ioan Vodă Caragea în 1818 la București Sf. Sava unde e numit Gheorghe Lazăr căruia după ce acesta moare în 1823, îi urmează Ion Eliade Rădulescu.

În timp ce la București predă Carol Valenstein, la Iași cursul de "începutul zugrăviei" predau: în 1831 Honig la școala Mirăslava, la gimnaziul în 1832 Iosif Adler, apoi Ioan Müller și la Academia Mihăileană din 1837 Giovanni Schiavanni. Toți acești profesori aduc în școli sistemul Academiilor din Italia (și din alte centre de cultură europene), sistem în care nu se concepea învățământ artistic fără mulaje din ipsos și copii după operele clasice ale antichității și Renașterii, fără prezența unor modele ale operelor consacrate.

Această concepție privește chipul în care au fost înființate primele muzee cu profil artistic, pinacotecile, a căror întemeiere definitivă are loc în 1864 (Cuza). Muzeul nu era subordonat școlii, nu era considerat o anexă a ei ci dimpotrivă, așa cum reiese din proiectele de funcționare ale școlilor de bele arte pe care

St.Tattărescu, Toader Aman, Bardasare și Urechia le-am elaborat, galeriile erau elemente fără de care școlile nu se concepeau.

În 1860 se înființează Muzeul Național al Moldovei și patru ani mai târziu școala de pictură din Iași, arh. Dimitrie Berindei și Dimitrie Bolintineanu vor preconiza înființarea învățământului artistic pe baze mult mai largi decât Tattărescu și Aman. Deocamdată acel muzeu mixt al lui Carol Vallenstein cu: piese de arheologie, de științele naturii (cele mai multe) despre care Iosif Gentile, profesor pe atunci la Academia Sf. Sava spunea că e “un muzeu de antichități, rarități, colecții de tablouri antice și curiozități naturale” este nucleul prim al viitorului marelui muzeu.

Trebuie menționat că muzeul s-a numit încă de la început **Național** și că el datorează mult antichității neobosite a controlului său care s-a preocupat atât de exponate cât și de colaborarea cu preparatori și alte noi cadre .

În 1837 existau dispoziții oficiale ca toate antichitățile să fie strânse și aduse la muzeul național. În 1850 domnitorul Barbu Știrbei a simțit lipsa de sistematizare a acestui muzeu și dispune inventarierea tuturor tablourilor din acest muzeu. Este vorba de opusul Domnesc nr. 1755 din 24 dec.1850 care pune bazele primei pinacoteci care la acea dată cuprindea 80 de tablouri printre care pânze de Constantin Lecca, P.Alexandrescu, Ghe.Tatorescu, Toader Aman și Carol Vallenstein, mult timp muzeul a scos o foaie de cultură redactată de Carol Vallentein intitulată “Muzeul Național” a cărui activitate de pionierat în muzeografia românească din nou subliniată.

Pasul decisiv în crearea muzeului cu adevărat național îl decidea în 1864 domnitorul Al.I.Cuza.